

Коментарі:

1. Дігіталізація — вираження у подвійній системі: знаковій і цифровій. Digiset нім. (Digiset), фотонабірна машина з електроннопроменевою трубкою і електронною пам'яттю, в якому зображення знаків, рисунків закодоване у цифровій формі. Швидкість фотографування понад 300 знаків за секунду. Винахід зроблено у ФРН (Федеративній Республіці Німеччині) в середині 60-х років XX ст.

2. Союзи-міст — виникли в середні віки у західноєвропейських державах для захисту міських прав та привілеїв від зазіхань правителів держав, а також для охорони торгівлі і шляхів сполучень.

У Німеччині були такі союзи міст (ганзи): Рейнський, Шпабський і Західно-Пруський. У тексті йде мова про Захід-

но-Пруський з центром у місті Любеку, який захищав міські права від зазіхань Фрідріха II та інших правителів.

3. Шмалькалден (Schmalkalden) — місто у колишній прусській провінції Гессен-Нассау.

Шмалькалденська війна (1546-1547) — війна між імператором Карлом V і протестантським Шмалькалденським союзом. Шмалькалденський союз німецьких протестантів був організований у 1531 році. Карл V, перш ніж розпочати війну проти протестантів, заручився підтримкою папи Павла III, уклав з ним 26 червня 1546 р. договір. Розпочавши війну проти протестантів, Карл V заявив, що він веде війну не проти віри, а хоче лише приборкати непокірних васалів. Похід імператора проти протестантів закінчився невдало і в результаті було укладено Пассауське перемир'я, а дещо пізніше — Аугсбурзький релігійний мир.

Наталія Христова

ОРГАНІЗАЦІЯ АРХІВНОЇ СПРАВИ У ТУРЕЧЧИНІ

Всестороннє повноцінне дослідження вітчизняної історії неможливе без залучення архівної спадщини держав, з історією яких вона тісно переплітається. До таких країн, зокрема, належить Республіка Туреччина. Прикро, що в наші часи Україна втратила деякі традиції у вивченні османських джерел, започатковані ще у 1920-і роки, коли при ВУАН існували сходознавчі установи, видавався часопис «Східний світ» (згодом — «Червоний схід»), діяли курси східних мов, підтримувалися контакти з турецьким науковим світом. Нині з полля зору українських науковців випадають багато архівознавчих джерел, якими володіє Туреччина. Проте українсько-турецькі зв'язки активізувалися після візиту в Україну в травні 1998 р. Президента Туреччини Сулеймана Деміреля. У відносинах двох держав з'явилися нові аспекти: відкрилися перспективи співробітництва в галузях енергетики, оборонної промисловості, торгівлі, а також (що для нас, архівістів, особливо важливо) у галузі науки, культури, освіти. Однак українські науковці й досі виявляють неоправдану пасивність щодо вивчення архівів цієї країни. Нині, як зазначає співробітник Українського наукового інституту Гарвардського університету Віктор Остапчук, українська сходознавча наука знаходиться в жалюгідному стані, в турецьких архівах працює значно менше дослідників з України, ніж з США і Японії, історія яких безпосередньо не пов'язана з Туреччиною [1, с.97]. І причини слід шукати не тільки в економічних нестатках нашої країни, а й в недостатній поінформованості про архівну справу Туреччини, ґрунтового дослідження історії якої ще й досі немає, за винятком декількох стислих публікацій [2]. Зробимо спробу подати деякі загальні відомості з цього питання.

Наукові розвідки в даній галузі засвідчують пошану ісламської традиції до писемного слова. Впродовж століть османи зберігали у відповідності з певними бюрократичними правилами всі папери, що утворилися внаслідок державної діяльності. Кан-

целярії та підвали установ імперії заповнювали документи, що підтверджували володіння державною землею, висвітлювали питання оподаткування, містили офіційне листування, султанські заповіді з адміністративних, військових, фінансових та ін. питань, з особового складу — відомості про відзнаки, чини, призначення служителів султана тощо. Згубні умови зберігання призводили до значного пошкодження або цілковитої втрати цінних документів. Задля поліпшення ситуації за наказом шефа державної канцелярії Султанської Ради у 1785 р. для зберігання державних документів було надано цегляний будинок у палаці Великого візира [3, с.119]. Наказ регламентував не тільки порядок зберігання, а й організацію видавання документів зі сховища спеціально призначеним службовцем, який відповідав за збереженість документів.

Розвиток науки і культури в середині XIX ст. посилив інтерес до архівів, сприяв підвищенню уваги до наукової цінності документів як історичних джерел. Ще одна спроба врятувати архіви була зроблена у 1845 р. міністром фінансів Сафветі-пашою, який в своєму листі до Великого візира наполягав на необхідності призначення спеціальних службовців, котрі переглядали б і класифікували документи [3, с.120].

Перші архіви в сучасному розумінні цього слова з'явилися у Туреччині за ініціативою Великого візира Мустафи Рашид-паші. Він тривалий час був посланником у Франції та Англії, де величезне враження на нього справило ставлення до архівів. Відразу по поверненні й призначенні на посаду візира 29 вересня 1846 р. він видав наказ про створення державного архіву для документів центральних установ Османської держави та будівництво його приміщення. Новостворений архів отримав назву — Хазіне-і-еврак (Скарбниця документів), що наголошувало його значення для історії і культури всього народу. Водночас почали вживати і термін «хранитель документів», котрим називали особу, яка відповідала за їхню збереженість. Вперше

питання зберігання історичних документів отримало офіційне визнання і матеріальну підтримку держави [3, с.122].

Меджліс (парламент Туреччини) затвердив рішення про будівництво приміщення для Хазіне-і-еврак на зразок європейського. Доки тривали будівельні роботи, було підбрано персонал майбутнього архіву. Керівником цього відомства (Дирекції Хазіне-і-еврак) було призначено Мухсін ефенді, колишнього особистого писаря Великого візира — фахівця з великим досвідом. Згодом статус установи було піднесено до Міністерства державних архівів, з огляду на важливість архівної праці. Для підготування правил роботи і визначення принципів класифікації та опрацювання архівних документів було утворено спеціальну тимчасову комісію у складі міністра Мухсін ефенді та директорів канцелярії Високої порти. Правила 1847 р. підкреслили вагомість діяльності архівів для держави, визначили основні види документів, що підлягають державному зберіганню, вимоги щодо їх опрацювання, регламентували відносини між Хазіне-і-еврак та державними службами.

Після офіційного визнання державою однієї з основних своїх функцій зберігання документів почалося будівництво архівів у регіонах: 1847 р. виникли архіви у Бітолі, Русе, 1868 р. — у Анкарі, створювалася мережа відомчих архівів.

У кінці XIX- на початку XXст. турецькими науковцями було створено комісію османської історії, яка стверджувала, що всі помилки в написанні історії держави можна виправити тільки за допомогою архівних документів. У друкованому органі комісії «Журнал комісії Османської історії» публікувалися цінні студії з історії імперії [3, с.121].

Після проголошення республіки архівна справа, залишаючись традиційно функцією державної влади, була зорієнтована на зберігання новітніх документів й інспірувала зневажливе ставлення до османської спадщини, що завдало значної шкоди документам імперського періоду, частина яких була знищена, а решта зберігалася у незадовільних умовах. Мав місце навіть продаж як макулатури болгарській папірні кількох вагонів документів [1, с.101].

Республіканський уряд вживав певні заходи щодо упорядкування османських документів, але слабка обізнаність із османською бюрократичною системою, нестача фахівців з цього питання не поліпшили ситуацію. При секретаріаті Прем'єр-міністра було утворено спеціальну канцелярію для зберігання документів Османського уряду, підпорядковану заступнику Прем'єр-міністра, згодом — Дирекції з організаційних питань цього самого відомства. У квітні 1937р. створена Дирекція державних архівів, що набула 1943 р. самостійного статусу Головної дирекції державних архівів при Раді Міністрів.

Період активного реформування архівної справи Туреччини розпочався із введенням у дію Закону «Про порядок організації роботи Канцелярії Прем'єр-міністра» від 10 жовтня 1984 р. № 3056. Згідно цього закону відповідальність за збереже-

ність національних архівів покладалася на Прем'єр-міністра та Генеральну дирекцію архівів у складі Управління Османського архіву, Управління Республіканського архіву та документації, які визначають основи національної політики у галузі архівної справи та контролюють її реалізацію [3, с.124,125]. Серед основних завдань дирекції були: організація збирання (у разі необхідності й купівлі) архівних документів, що перебувають у власності громадських організацій, приватних осіб; опрацювання управлінських, історичних, юридичних та інших документів, котрі висвітлюють життя нації; впровадження мікрофільмування та іншої техніки для створення страхового фонду; контроль за експертизою цінності документів; утворення колекцій історичних документів, створення архівних музеїв, організація виставок; забезпечення збереженості, будівництва спеціальних приміщень, лабораторій; організація збирання міжнародної наукової інформації з питань архівознавства; визначення основних умов доступу до архівних документів.

Закон дозволив Генеральній дирекції залучати (на договірних засадах) до вирішення складних фахових питань закордонних фахівців. Важливим є також визнання «Архівістики» згідно Закону самостійною історичною дисципліною. На підставі Закону відбулася і реорганізація дирекції: Управління Османського архіву залишилося в Стамбулі, а Управління Республіканського архіву та Управління документації — в Анкарі.

Управління Османського архіву відповідає за архівні документи доосманського та османського періодів, за їх класифікацію, науково-технічне опрацювання, зберігання, підготовку для повноцінного використання, проводить необхідні дослідження для створення каталогів.

Основні функції Управління Республіканського архіву — класифікація документів, приймання їх на державне зберігання від установ і організацій, реставрація документів періоду національно-визвольної боротьби, Республіки та уряду Туреччини.

Управління документації відповідає за пошук документів та інформації про діяльність Прем'єр-міністра; централізовано обліковує, контролює їх опрацювання за відповідними методиками і технологіями та використання архівної інформації державою, науковими установами, фізичними та юридичними особами.

На підставі вищезгаданого Закону та розпоряджень Ради міністрів визначається і порядок доступу до архівних документів дослідників, який сьогодні значно спростився. Заяви розглядаються впродовж 1-2 днів і майже завжди — позитивно.

Важливою подією в житті турецьких архівістів було відкриття у Анкарі 1988 р. Державного центру архівів. Підземні сховища центру оснащені сучасними системами протипожежної та протигатунної безпеки, автономною вентиляційною системою, що забезпечує тривале, гарантоване зберігання архівних документів.

